

Dünyada hər bir xalqın milli-mədəni özünəməxsusluğu və milli mədəniyyəti həmin xalqın varlığını müəyyən edir. Bu gün Qərb və Şərq mədəniyyətlərindən və dəyərlərindən tez-tez söhbət gedir. Burada iki global sosial-tarixi və mənəvi fenomenləri bir-birindən ayıran, məhz hər iki mədəniyyətə xas olan dünyagörüşünün spesifikliyidir.

“Əlbəttə, Şərq və Qərb mədəniyyətlərinin eyni prinsip əsasında ardıcıl şəkildə, monoton inkişaf etdiyini də söyləmək düzgün olmazdı. Hər bir mədəniyyətin daxilində rəngarəng, bir-birinə zidd yanaşma spektrləri mövcuddur. Ona görə də, mədəniyyətin tərkibində, o şeyləri işlətmək lazımdır ki, həqiqətən də, bu amillər mahiyyətə həmin mədəniyyət tipinə, nəhayət, onun maddi təcrübə tipinə uyğun gəlir.

Şərq və Qərb mədəniyyətlərində davranış modelləri qədim dini təlimlər əsasında təşəkkül taparaq, inkişaf etmişdi. Qərb mədəniyyətində bu antik-xristian, Şərqdə isə Budda-daosizm və islam dünyagörüşü əsasında təzahür tapmışdı”. Mədəniyyətin mahiyyətinin dərki müvafiq sosial sistemlərdə insanı azadlığın nailiyyəti, uğuru ilə əlaqələndirir. Kant fəlsəfəsində mədəniyyətin dərki bioloji təbiətə dikte etdiyi evoist cəhdlər azad olma, öz ehtiras və davranışlarının mənəvi borca tabe etməyi bacarığında ibarətdir.

Bu mənada, “mədəniyyət” mənəvi olub, “fəal şəkildə mükəmməllik”dir. İnsanın mənəvi inkişafı onun əxlaqi kamilliyi - bütün bunlar bəşəriyyətin irəliyə doğru addımını təmin edən əsas

Heydər Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına xüsusi qayğı göstərən, onu zənginləşdirən, ölkədə və dünyada tanınan bir rəhbər idi. Onun hakimiyyəti illərində Azərbaycan xalqı dünya mədəniyyəti yaradıcısı funksiyasını uğurla davam etdirirdi. Heydər Əliyev dönəmində Azərbaycanda hakim, dominant olan xalqın mədəniyyətinin respublika ərazisində yaşayan bütün etnik qrupların ümumi mədəniyyətinə çevrilməsi prosesi daha da gücləndirildi, Azərbaycan mədəniyyəti hamını sıx birləşdirərək, ümumi sərvətə çevrildi. Milli kimliyin müəyyənləşdirilməsində başlıca meyarlardan biri olan “millətini tanı, mədəniyyətini tanı” şuarı Azərbaycanda ziyalılar tərəfindən uğurla həyata keçirildi. Əslində, mədəniyyəti inkişaf etdirmək istiqamətində özünün bütün möhtəşəm fəaliyyəti ilə Heydər Əliyev Azərbaycan Sovet dönmənin kommunist liderləri içərisində ən böyük mədəniyyət milliyətçisi idi. Çünki o, Azərbaycan xalqının tarixinin, hüququnun, iqtisadi həyatının, sosial quruluşunun, inanc dünyasının, şeirinin, edəbiyyatının, musiqisinin və b. araşdırılıb ortaya çıxarılması yolunda aparılan çalışmalara təşviq edir, onlara ən əlverişli

baycan mədəniyyətinin yaradıcıları özlərini dünya vətəndaşı deyil, öz respublikalarının, torpaqlarının övladları hesab edir, mədəniyyətlərini, tarixi keçmişlərini sevir və onunla fəxr edirdilər. Əslində, kosmopolitik milliyətçiliyin əleyhinə olub millətin, onun yaratdığı mədəniyyətinin əksinədir. Heydər Əliyev vahid Sovet xalqı yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan marksist-leninçi ideoloji sistem şəraitində həm Kommunist Partiyasının rəhbəri, həm də milli lider, mədəniyyət milliyətçisi idi. Millətlər arasında fərqləri ləğv etməyi qarşıya qoyan kommunist ideologiyasından fərqli olaraq, Heydər Əliyev Azərbaycan milli mədəniyyətinin qoruyucusu, inkişaf etdiricisi və zənginləşdiricisi funksiyasını sistemli şəkildə, qətiyyətlə həyata keçirirdi. Onun hakimiyyəti illərində Azərbaycan mədəniyyətini yaranan böyük sənətkarlar vətən kimi Azərbaycanı görür, onu sevir və tərənnüm edirdilər. Azərbaycan və xalqı haqqında milli ruhu yüksəldən ən gözəl mahnılar və əsərlər, məhz həmin illərdə yaradılmışdı. Bununla belə, Heydər Əliyev başqa xalqların mədəniyyətinə, tarixinə, milli sərvətlərinə hörmət və ehtiramla yanaşdı, mədəniyyətlərin əlaqəsinə və

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə “Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqının milli-mədəni özünəməxsusluğunun qorunmasında və mədəniyyətinin inkişafında rolu

amillərdir.

Hegel mədəniyyətin mahiyyətini insanın sübyektiv istibdadlardan qurtularaq əqlin ümumbəşəri prinsiplərində yüksəlməsi kimi dərk edirdi. Göründüyü kimi, Hegel mədəniyyətin formalaşmasında şəxsiyyət və insan amilini daha qabarıq şəkildə izah edir. Hegele görə, mədəniyyət insan tələbatlarını inkişaf etdirərək zənginləşdirir.

Azərbaycanın milli-mədəni və özünəməxsus olduğu onun Şərq və Qərb mədəniyyətinin sintezindən ibarət türk-müsəlman mədəniyyəti, Azərbaycan milli mədəniyyəti olmalıdır.

Bu mənada, Ulu Öndər Heydər Əliyev elə hakimiyyətinin birinci Sovet dövründə Azərbaycan milli-mənəvi özünəməxsusluğunun və milli mədəniyyətinin hamısı kimi çıxış etdi. AMEA-nın müxbir üzvü Musa Qasımlı dahi şəxsiyyətin bu çoxtərəfli fəaliyyətini “mədəniyyət milliyətçisi” kimi səciyyələndirərək yazır: “Deməli, millətin mədəniyyət iciləri yaratması üçün konkret məkan və zaman daxilində sosial-iqtisadi tələqqisi və buna əlverişli şərait yaranan rəhbəri olmalıdır.

“Əvvəlki illərdə olduğu kimi, Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə Azərbaycan Sovetlər Birliyinin tərkibində olsa da, mərkəzi hökumət onu bir çox şeylərdən məhrum etmək istəsə də, milli kökdən gələn mənəviyyatını və dəyərlərini məhv edə bilmədi. Nəticədə, Azərbaycan xalqının mədəniyyəti, elmi, təhsili, milli-mənəvi dəyərləri ümumbəşəri və ümumdünya dəyərləri ilə qarşılıqlı əlaqədə inkişaf etdi. Azərbaycan Sovet sistemi şəraitində milli, dünyəvi və qədim tarixə malik mədəniyyəti zənginləşən bir respublikaya çevrildi. Heydər Əliyevin tarixi-mədəni irsə xüsusi diqqət yetirməsi və mədəni-maarif müəssisələrini qurması nəticəsində xalqın özünə inam hissi artır, müstəqillik düşüncələri güclənirdi.”

şərait yaradırdı.

Məlum olduğu kimi, millətlər bir-birindən fərqləndirən başlıca cəhət onların arasında mədəniyyət müxtəlifliyidir. Əgər mədəniyyətlər arasında fərqlər olmasaydı, dünya yeknəsəq və cansızlığı görünərdi. Kosmopolitizm mədəniyyət milliyətçiliyini rədd edərək, bu və ya başqa ölkəni deyil, bütün dünyanı vətən hesab edən şəxsin-kosmopolit dünya vətəndaşının yaradılmasını irəli sürür. Heydər Əliyev dövründə Azər-

qarşılıqlı inkişafına tərəfdar idi”.

M.Qasımlı Heydər Əliyevin Azərbaycanın milli-mədəni özünəməxsusluğunun, milli mədəniyyətinin qoruyucu, himayəçi, qayğıkeşlik, inkişafetdirici və zənginləşdirici funksiyaları sistemli konkretləşdirərək, daha sonra yazır: “Beləliklə, Heydər Əliyev hesab edirdi ki, millət dünya xalqları içərisində fərqləndirən başlıca xüsusiyyət onun mədəniyyətidir. Yüksək mədəniyyətə malik olan xalq daim inki-

şaf edir və irəli gedir. O, Azərbaycanın qədim tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunmasında, bərpa edilməsində mühüm rol oynayaraq, həmin məqsədlə dövlət büdcəsindən ayrılan xərcləri daim artırır; tarixi yerlərin adlarını bərpa edirdi; arxeoloji qazıntı işlərini genişləndirir, onları maliyyə vəsaiti ilə təmin edirdi; görkəmli memarların yubileylərini keçirir, irsinin öyrənilməsi və təbliğini təşviq edirdi; muzeylərin eksponatlarla zənginləşdirilməsinə, arxivlərin fondlarının artırılmasına qayğı göstərirdi, yubileylərini keçirirdi; Azərbaycanda və ölkənin müxtəlif şəhərlərində xalqın müasir tarixi ilə bağlı yeni tarixi abidələr tikdirirdi; mədəni-maarif müəssisələrinin şəbəkəsini genişləndirirdi; onları ali təhsilli mütəxəssislərlə təmin edirdi; saxlanmalarından ötrü dövlət büdcəsindən ayrılan məsrəfləri çoxaldırdı; Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərlərinin qorunub saxlanılması və inkişaf etdirilməsinə diqqət artırır; Qurban və Ramazan kimi dini bayramlar keçirilirdi; Novruz bayramı Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində böyük təntənə ilə keçirilir, televiziya

və radio ilə birbaşa translyasiya edilir.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə Azərbaycan Sovetlər Birliyinin tərkibində olsa da, mərkəzi hökumət onu bir çox şeylərdən məhrum etmək istəsə də, milli kökdən gələn mənəviyyatını və dəyərlərini məhv edə bilmədi. Nəticədə Azərbaycan xalqının mədəniyyəti, elmi, təhsili, milli-mənəvi dəyərləri ümumbəşəri və ümumdünya dəyərləri ilə qarşılıqlı əlaqədə inkişaf etdi. Azərbaycan Sovet sistemi şəraitində milli, dünyəvi və qədim tarixə malik mədəniyyəti zənginləşən bir respublikaya çevrildi. Heydər Əliyevin tarixi-mədəni irsə xüsusi diqqət yetirməsi və mədəni-maarif müəssisələrini qurması nəticəsində xalqın özünə inam hissi artır, müstəqillik düşüncələri güclənirdi. Bütün bunlar heç şübhəsiz, Azərbaycanın gələcək müstəqilliyinin mənəvi təməllərinin qurulması istiqamətində böyük tarixi əhəmiyyət daşıyan mühüm fəaliyyətlər idi”.

Vahid ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru